

Kroppsställningar och rödockra i gravarna i Skateholm I

Lunds universitet
Institutionen för arkeologi och Antikens historia
ARK320:6, Ht – 07
Uppsatsförfattare: Maria Åkesson
Handledare: Charlotte Wikander
2007-12-28

Denna uppsats tar upp mönster och skillnader mellan rödockra, kroppsställningar och kön hos trettio av individerna i gravarna i Skateholm I, samt vad ockran och de olika kroppsställningarna kan ha för betydelse i sammanhanget. Undersökningen har visat att det finns många olika möjligheter till hur ockran hamnat i gravarna och vad ockran och ställningarna haft för betydelse.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Syfte	1
1.2 Material	1
1.3 Avgränsningar	1
1.4 Metod	2
1.5 Forskningshistorik	2
2. Bakgrund	3
2.1 Det mesolitiska Skateholm	3
2.2 Rödockra	3
3. Gravarna i Skateholm I	4
3.1 Kroppsställningar - sittande, ryggliggande och sidställning	4
3.2 Rödockrans spridning	5
3.3 Kombinationen rödockra, kroppsställning och kön	5
4. Diskussion och analys	6
5. Avslutning	9
5.1 Sammanfattning	9
5.2 Slutord	10
6. Litteraturlista	11

1. Inledning

Denna uppsats kommer att handla om rödockra i de mesolitiska gravarna i Skateholm och hur den är fördelad i dessa. Anledningen till att jag valde att skriva om rödockra var att det på en tenta under A-kursen i arkeologi kom en fråga som handlade om senmesolitisk ideologi och då kom rödockran såväl som Skateholm in i bilden. Sedan dess har jag funderat kring detta och jag har velat veta exakt hur ockran låg i gravarna och om det fanns några mönster överhuvudtaget. Jag tror att det är här man måste börja för att senare ens kunna gissa varför man smorde in kroppsdelar eller strödde rödockra över vissa individer i gravarna.

1.1 Syfte

Jag vill, med uppsatsen, genom att titta på kön, kroppsställning och spridning av ockra på kroppen försöka se om man alls kan dra några streck mellan gravarna eller skapa någon form av grupperingar. Dessutom vill jag se vad dessa grupper kan betyda. Frågorna jag kommer att arbeta utifrån är:

- Hur är rödockran fördelad i mans- respektive kvinnogravarna, samt mellan de olika ställningarna?
- Vad kan detta ha för betydelse?

1.2 Material

Jag har främst använt mig av den ofullständiga rapporten ”The Skateholm Project” av Lars Larsson, som noga beskriver gravarna och hur de såg ut och vad de innehöll, för att hitta den information gällande grunden i dessa – dvs. kön, ställning och ockrainnehåll. Utöver denna har jag framförallt använt mig utav två böcker – ”Ett fångstsamhälle för 7000 år sedan” av Lars Larsson och ”Embodied rituals & ritualized bodies” av Liv Nilsson Stutz – för att få djupare kunskap och mer tankar kring gravarna, olika ställningar och hur ockran blivit fördelad i gravarna och varför man gjort som man gjort med den avlidne.

1.3 Avgränsningar

I denna uppsats har jag valt att hålla mig till gravfältet Skateholm I, som är det större och yngre av de två stora gravfälten i Skateholm. På Skateholm I finns det 65 gravar, av vilka jag valt ut trettio som jag anser lämpliga för mitt syfte. Anledningen till att jag uteslutit så många gravar är bland annat att det i åtta av sextiofem fall rör sig om hundgravar. Många individer har det heller inte gått att bestämma könet på och vissa har helt enkelt varit väldigt udda, till exempel legat på mage, varit brända eller styckade. Dessa anser jag inte vara möjliga att räkna med i denna uppsats då de skiljer sig för mycket för att alls sätta in i någon grupp.

De 30 individer som jag framförallt kommer arbeta med är de som det finns dokumenterat kön, kroppsställning och hur ockran är spridd kring kroppen om det finns någon. Larsson och Stutz är inte helt eniga när det gäller antalet individer i de olika ställningarna (Bäcklund-Blank & Fahlander, 2006:261), men i detta fall har jag utgått från Larssons utgrävningsrapport. I enstaka

fall kommer jag även att räkna med individer som det inte gått att bestämma könet på. Dessutom har jag valt att fokusera på de tre vanligaste ställningarna – ryggliggande, sovställning och sittande – samt de vanligaste ställena för ockran – kranium, bröstorg, höfter och lår.

Jag hoppas, genom att generalisera så här, inte på att komma fram till några absoluta sanningar, utan att finna likheter och olikheter och se om det kan finnas något system alls mellan individernas ställning och hur ockran är utspridd över dem.

1.4 Metod

För att få fram de svar jag önskar, har jag studerat det material om gravarna som mig erbjöds – en ofullständig rapport, men ändå en rapport. Jag har uteslutit gravar som jag inte ansett vara möjliga att sätta in i något sammanhang. Till exempel fanns det enbart en grav med en person liggande på mage. Just denna grav verkar väldigt intressant, men eftersom jag är ute efter att hitta gemensamma länkar mellan gravarna uteslöt jag den. Jag tror inte att det skulle vara möjligt att få plats med *alla* utstickare i uppsatsen¹.

När jag väl gått igenom materialet och utsett de gravar som jag ansåg lämpliga började jag jämföra dessa och gjorde den ena jämförelsen efter den andra för att hitta likheter och olikheter, majoriteter och minoriteter bland grupperna, som jag sedan utgick från när jag försökte komma fram till vad detta kunde betyda.

1.5 Forskningshistorik

I rapporten har man olika grupper vad gäller rödockrans spridning i en del av gravarna och jag vet inte vilka gravar som var inräknade i dessa grupper, men det var 27 gravar som var medräknade i dessa. Både de individer som var könsbestämda och de som inte var det var inkluderade. De grupper som fanns var:

1. Hela graven
2. Vid eller runt huvudet
3. Överkropp och höft
4. Höftparti
5. I anslutning till huvudet
6. I anslutning till lårbenen
7. höfter och lårben
8. från överkropp till lårben
0. Ingen rödockra som man kan veta är medvetet ditlagd

Genom att titta i såväl ”Ett fångstsamhälle för 7000 år sedan” (Larsson, 1988) som ”Embodied rituals & ritualized bodies” (Nilsson Stutz, 2003) samt ”The Skateholm Project” har jag bland annat fått idéer om hur ockra hamnat i gravarna och hur man kan se detta. Tyvärr finns det inte beskrivet för alla gravar, men det ger trots det en del att fundera kring och möjlighet att se hur detta kan ha någon betydelse. ”Embodied rituals and ritualized bodies” går dessutom djupare in på vad det betydde när man lade människor i olika ställningar och placerade olika föremål samt rödockra i vissa av gravarna.

¹ De individer som ligger i ställningar som ingen annan ligger i eller har ockra på ställen som ingen eller få andra har, t.ex. handled och fot

2. Bakgrund

2.1 Det mesolitiska Skateholm

Det mesolitiska Skateholm var ett jägarsamlarsamhälle som till en början, för ca 7500 år sedan låg på en liten ö i en lagun på sydkusten i Skåne. Detta äldsta funna samhälle i Skateholm kallas för Skateholm II (5700-4900 f. Kr). Här hade man tillgång till såväl saltvatten från havet som sötvatten från åar som rann ut i lagunen. Tack vare blandningen av söt- och saltvatten var det många fiskar som trivdes kring ön. Det fanns även god tillgång på växter, fåglar och landgående djur kring lagunen, så det var troligtvis inga större problem att skaffa föda.

När havet steg var de dock tvungna att lämna sin ö. Lagunen växte och gick från att ha varit en liten vik till att på knappt tusen år bli fyra kilometer lång. Bara 150 meter från den gamla ön hade en ny ö bildats på grund av det stigande vattnet, så där bosatte man sig istället. Denna plats kallas för Skateholm I och var bebodd ca 4900-4500 f. Kr. Den nya ön var ungefär 300 x 300 meter stor och låg mellan tre och sex meter över nuvarande havsnivå. Man bodde även här i några hundra år, men var återigen tvungna att flytta då havet steg ytterligare. Den nya platsen kallas för Skateholm III och låg på en udde ett par hundra meter från den andra ön. Man flyttade ännu en gång till en annan udde - Skateholm VIII vilken troligtvis är den yngsta av huvudboplatserna och denna övergavs för omkring 6000 år sedan.

Dessa fasta flyttar var dock inte de enda. Man lämnade troligtvis sina huvudboplatser under längre eller kortare perioder och bosatte sig på andra platser kring lagunen. Det finns nämligen spår av samtida boplatser i Skateholm. Det kan ha varit så att man haft säsongsboplatser på andra ställen för särskild verksamhet som jakt eller fiske (Larsson, 1988:51-56).

Man har hittat två stora gravfält i Skateholm, ett tillhörande Skateholm II med 22 gravar som är daterade till 5500- 4900 och ett gravfält som tillhör Skateholm I, vilket har 65 gravar som är daterade till 5300-4800 f. Kr. Det är möjligt att man anlagt boplatser och gravfält på samma plats vid olika tillfällen, men, åtminstone under perioder, har de existerat samtidigt på samma plats². På Skateholm I har man under delar av kulturlagret funnit gravar. Man har alltså bosatt sig på en del av gravområdet (Larsson, 1988:98f).

2.2 Rödockra

Ockra är egentligen ett mineral som har det kemiska namnet hematit (Wilén, 2005:7), och är bland annat mineralet i blodstensmalm. Mineral är den minsta beståndsdel i jordskorpan, näst efter atomer och molekyler. Det finns ca 3000 mineral, alla har sin kemiska sammansättning, och några stycken tillsammans bildar en bergart (Bergil et al. 2004:20). Det är när dessa järnhaltiga bergarter vittrar och är blandade med sand, fältspat, kaolin eller kalk som ockra blir till - kombinationen av dessa påverkar bland annat färg och täckförmåga (NE- http://www.ne.se/jsp/search/printarticle.jsp?i_art_id=274498&i_sect_id=274498).

Enligt Wilén uppstår den röda färgen av rödockra när järnrikt, syrefattigt grundvatten möter mer

² Enligt Bäcklund-Blank & Fahlander sträcker dateringarna på Skateholm I och II sig över 2000 år mellan 6000 och 4000 f.Kr. och därför kan platserna ha varit samtida, men en del artefakter är olika och vissa skillnader i gravmaterialet är olika inom de båda områdena och kan därför möjligtvis stödja Larssons teori om att man övergav Skateholm I för Skateholm II. Men det är med andra ord svårt att avgöra när de olika områdena användes (Bäcklund- Blank & Fahlander, 2006:262).

syrerikt vatten i till exempel källor. Eftersom rödockra är ett mineraliskt pigment är det mer beständigt och bevaras därför bättre än ickemineraliska pigment (Wilén, 2005:6).

Vad gäller Skateholmarnas tillgång till rödockra var den troligtvis god då det finns källor i Skateholmsområdet som får en röd färg under det rika vattenflödet under våren. Mineralen löses då upp och lägger sig på botten av källan. När man tar upp bottenslammet och låter det torka blir det gult eller orange, men genom att upphetta ockran kan man få fram en röd färg (Larsson, 1988:145f).

3. Gravarna i Skateholm I

Som sagt finns det 65 gravar i Skateholm I. De är spridda över en yta på 40 x 50 meter, men är inte jämt fördelade över området, utan det förekommer vissa grupperingar. Det är troligtvis gravar som förstörs, vilket är en anledning till att det blir ännu svårare att få överblick av gravfältet (Larsson, 1988:100).

Av de 65 gravarna har jag som sagt gjort en kort sammanställning av 30 av dem. Den visar kön, ställning och hur ockran ligger i dessa (Bilaga 1). Tabellen visar att det är sjutton kvinnor och tretton män medräknade, så könsfördelningen är inte helt jämn.

3.1 Kroppsställningar - sittande, ryggliggande och sidställning

Utifrån tabellen kan man se att de flesta ligger på rygg dvs. tretton individer, varav sju är män och sex kvinnor, vilket betyder att mer än hälften av alla män ligger på rygg. Elva individer ligger på sidan - fyra män och sju kvinnor. Det finns sex individer som är i sittande eller halvsittande position³, av vilka fyra är kvinnor och två är män. Detta innebär att 54 % av männen ligger på rygg, medan det endast är 34 % av kvinnorna. Av kvinnorna är det emellertid 41 % som ligger på sidan och endast 31 % av männen ligger i samma position. 15 % av männen sitter medan det är hela 24 % av kvinnorna.

En del skelett är så dåligt bevarade att man enbart kunnat komma fram till vilken ställning de ligger i och en del av dessa har bara gått att bestämma utifrån troliga gissningar. Om man räknar med alla skelett som är i sittande position, ligger på sida eller på rygg kommer man upp i totalt 41 individer. Av dessa 41 individer sitter åtta, nitton ligger på rygg och fjorton ligger på sidan. Här kan man se att fördelningen mellan ställningen i princip är densamma trots att man har ytterligare elva individer medräknade. Av de trettio individerna ligger alltså 37 % av dem i sidställning, medan det är 34 % av de 41. Ryggliggande av de trettio personerna är 43 % och 46 % när man räknar med det större antalet. Sittställningen är dock densamma och utgör i båda fallen 20 % av gravarna.

³ Halvsittande är markerat med kursiv

3.2 Rödockrans spridning

Vad gäller rödockran är det av de trettio individerna i tabellen tjugotvå som troligtvis på något sätt har en medvetet ditlagd ockra på eller kring sin kropp. I en del av gravarna som det står att det inte fanns någon ockra har det förekommit i så små mängder att man antagit att det varit naturligt förekommande i jorden (Larsson, opublicerad).

De kroppsdelar som står med i tabellen är de som man funnit rödockra på eller precis i närheten av. Kroppsdelar som skenben, fot och handled är markerade i kursiv eftersom jag inte räknat med dessa, på grund av att de förekommer i så få fall. I dubbelgraven - grav 14- låg det en klump av rödockra vid kvinnans huvud, men denna har av bland annat Larsson tolkats som en gravgåva och därför har jag inte heller med denna i när jag försökt få överblick över ockrans spridning.

De grupper av ockraspridning som är vanligast är: kring huvudet, bröstregionen, höftregionen och området kring låren. I dessa områden är det tjugo av trettio individer som har ockra, varav åtta är män och tolv är kvinnor. Detta betyder att det är åtta av tretton män dvs. 62 % av männen som har ockra på något av dessa ställen och tolv av sjutton kvinnor - 71 %.

Det finns åtta individer som har rödockra kring huvudet (grav: 1, 21, 22, 26, 37, 38, 40 & 47) och tio personer har ockra på eller vid låren (grav: 1, 6, 16, 25, 28, 40, 43, 47, 51 & 53). I höftregionen är det sexton individer som har rödockra (grav: 1, 3, 6, 16, 21, 24, 25, 26, 28, 36, 37, 40, 43, 47, 51 & 53) och på eller vid bröstet är det åtta stycken (grav: 1, 2, 3, 6, 12, 25, 40 & 53).

3.3 Kombinationen rödockra, kroppsställning och kön

Hälften av de personer åtta som har ockra vid huvudet är män och det betyder förstås att den andra hälften är kvinnor. Tre individer med rödockra på huvudet ligger i sidställning varav en är man. Resterande fem med ockra på huvudet ligger på rygg och två av dessa är män. Det finns alltså ingen av de sex individerna i sittande ställning som har rödockra på huvudet.

Av dem som har rödockra på bröstet är sex av åtta kvinnor. Hälften av individerna med rödockra på bröstet är i sittande position och tre av dessa fyra är kvinnor. Av de övriga fyra är det två som ligger i sidställning och två som ligger på rygg. Fem av de sex kvinnorna som har ockra i bröstregionen har även ockra i höftområdet.

Det är elva kvinnor av sjutton som har rödockra i höftområdet. Fem av dessa elva ligger på rygg, tre ligger på sidan och tre sitter. Av de fem män som har ockra i höftregionen ligger tre på rygg och två på sidan.

Tio individer har rödockra vid låren och precis som det var med området kring huvudet är hälften av dessa personer män. Fem av dessa tio ligger på rygg och av dessa är tre män. Tre av tio ligger på sidan och två sitter. De fem män som har rödockra kring låren är samma fem män som har ockra i höftregionen och alla kvinnor som har ockra kring låren har även ockra i höftregionen, men det finns fler kvinnor som enbart har ockra i höftregionen och inte på låren, till skillnad från männen.

Det finns nio individer som inte har rödockra i graven. Av dessa är fem kvinnor och fyra män. Fyra av de fem kvinnorna utan ockra i graven ligger i sidställning och den femte sitter. Detta innebär att alla kvinnor som ligger på rygg har ockra i graven. Av männen som inte har ockra i graven är det dock jämnare fördelat – två ligger på rygg och två på sidan.

Här ser man att det inte särskilt ojämnt fördelat vare sig mellan könen, mellan ställningarna eller rödockran. Oftast är det lika många eller en man mer eller en man mindre som har ockra på ett ställe och ligger i en viss ställning. Det kan också finnas en liten majoritet av någon ställning eller kroppsdel, men sedan är det lika många individer i de andra grupperna. Till exempel rödockran på bröstet - sex av åtta är kvinnor har rödockra på bröstet men när det gäller ställningarna är fyra individer i sittande position men sedan är det två personer som ligger på sidan och två som ligger på rygg. Här är fördelningen jämn och det finns flera fall liknande det ovannämnda.

Jag anser att det är väldigt intressant hur ockran i lårregionen ofta spridits upp mot höftområdet för kvinnornas del och att det är alla de fem män som har ockra på låren är desamma som dem som har ockra i höftregionen. Detta betyder att färgning av låren aldrig förekommer på egen hand vid låren, då finns det alltid rödockra på någon annan kroppsdel också. Några majoriteter finns dock. Till att börja med ligger hälften av alla män på rygg, medan det i princip är lika stor andel kvinnor som ligger på rygg som på sidan. Det är, som sagt, också dubbelt så många kvinnor som män som är i sittande position, fast det kan vara svårt att dra några slutsatser eftersom det handlar om fyra respektive två personer.

Vidare innehåller 73 % av de trettio gravarna ockra och ca 91 % av dessa har rödockra på ett eller flera av de vanligaste kroppsdelarna - huvud, bröst, höft eller lår. Det är något större andel av kvinnorna än av männen som har rödockra i gravarna, medan 71 % av kvinnorna har ockra i graven är det endast 62 % av männen som har det.

Elva av sjutton kvinnor, det vill säga 65 %, har ockra på i på höftområdet medan det bara är 38 % av männen som har det. Totalt är 75 % av dem som har ockra på bröstet kvinnor. Däremot är det lika många män som kvinnor som har rödockra kring huvudet och kring låren.

Något som är intressant är att 100 % av de sex kvinnor som låg på rygg har fått rödockra med sig i graven och fem av dessa sex kvinnor har ockra i höftområdet. Detta innebär också att fyra av sju kvinnor i sidställning, det vill säga mer än hälften av dem, inte har någon ockra i graven.

4. Diskussion och analys

Hur ockran hamnat i gravarna finns det många idéer kring. Man kan ha strött ett rött pulver av ockra över individen, men i vissa fall finns det rödockra även under skelettet och detta betyder troligtvis, enligt Larsson (1988:146), att individen antingen blivit insmord i rödockra eller haft kläder på sig som var färgade med rödockra på vissa delar av kroppen.

I "Ett fångstsamhälle för 7000 år sedan", finns det skisser över hur människornas kläder kan ha sett ut (Larsson, 1988:159). På just de bilderna har både mannen och kvinnan rödfärgat i höft- och bäckenområdet och mannen har dessutom en hattliknande sak på huvudet, som även denna är färgad röd. Om man då tänker på mannen i grav 1, kan han ha fått något liknande en filt eller

mantel över eller runt sig? Människan har i långa tider velat utsmycka sig, med såväl tänder som kroppsmålning, därför anser jag absolut att det är möjligt att man färgat kläderna när man har kunnat.

Att rödfärgen över och under kroppen kommer av att man smort in vissa delar av kroppen är också troligt. Till exempel låg det en man i grav 28 som hade rödockra på höger höftparti och lårben. I rapporten skriver Larsson att vänster höft- och lårben saknas och att dessa kan ha tagits borts under eller efter gravläggningen. Rödockra finns inte på platsen, på vilken lår- och höftben skulle ha funnits. Bland annat därför menar Larsson att det är troligt att mannen varit insmord och att rödockran försvunnit i samband med borttagandet av vänster höft- och lårben (opublicerad rapport, 119).

I grav 16 däremot är ockran begränsad till mellan låren, vilket betyder att individen inte var insmord. Istället menar Larsson att det är kläderna som är färgade på ett begränsat område (opublicerad rapport, 120).

Med tanke på de olika ställningarna, som ju även om jag, liksom Liv Nilsson Stutz (2003:264) har delat in i tre huvudgrupper, varierar även inom sin egen grupp - till exempel i olika ihopdragen sidställning. Ockran förekommer, som sagt, på huvud, bröst, höft och lår, men är trots det ganska olika utspridd och av så olika mängd att det är möjligt att man såg varje begravning som individuell och ville göra den speciell för den döde personen. Det förekommer vissa grunder för de flesta ritualer vid gravläggandet. Nilsson Stutz menar att Skateholmarna hade vissa "normer" vid varje begravning, men att det förekom undantag, och att normen kunde förändras för varje begravning eftersom begravningen var personlig (2003:322).

Hon skriver:

"Every time the ritual gestures were repeated, this world order was recreated and endorsed. Every burial at Skateholm and Vedbæk - Bøgebakken was a separate event. At every burial the "proper" burial was acted out and the norm was reconstructed."
Nilsson Stutz, 2003:322f).

I den "rätta" begravningen ingick enligt Nilsson Stutz:

- att begrava individen strax efter dess död med kroppen fortfarande bevarad.
- oftast med en individ i graven, men i vissa fall två.
- kroppsställningen - oftast liggande på rygg, vilken är vanligast, men även på sidan eller i sittande position.
- gravens struktur- hur graven var gjord och att den var anpassad efter individens ställning och att man fyllde igen gropen efter nedläggandet av kroppen.
- vad man förutom kroppen lade i graven - gravgåvor av olika slag, rödockra på varierande sätt etc. (2003:326).

Dessa punkter är grundläggande drag i många av gravarna i Skateholm I och framförallt i de trettio jag räknat med. Att man generellt sett följde dessa "normer", men gjorde dem lite personligare med hjälp av de olika ställningarna, gravgåvor och spridning av rödockra, anser jag,

vara mycket möjligt, i annat fall tycker jag att det borde finnas ett tydligare mönster någonstans i graven. Ett mönster kan dock finnas - bara det att ingen har sett det.

Utifrån de resultat jag har fått fram är ställningen ganska likt fördelad mellan kvinnor och män även inom de olika grupperna är variationen liten. En tanke slog mig dock vad det gäller kroppsställningarnas och fördelning mellan könen. Man hör ibland att ställningarna man sover i speglar hur man känner sig eller hur man är som person. Till exempel om man ligger på rygg är man säker på sig själv och rakt på sak, medan om man ligger på sidan i ihopkrupen ställning är man osäker och kanske ängslig av sig. Om man nu gjorde begravningen personlig var ställningen kanske ett sätt att visa personens "personlighet". Många kvinnor (41 %) av de 17 i tabellen ligger hopkurade, och kvinnan har, under de senaste årtusendena, inte förväntats göra alltför mycket liv av sig eller vara alltför stark. 54 % av männen ligger på rygg, medan det endast är 35 % av kvinnorna. Detta innebär dock också att 35 % av kvinnorna skulle uppfattas på samma sätt som 54 % av männen. Själsäkra och trygga med sig själva? Detta behöver självklart inte vara en säkerhet eller osäkerhet hos individerna som ställningarna visar. Det kan ju visa om personen är gladlynt eller ej, flitig eller ej etc.

Utifrån de jämförelser och uppdelningar jag gjort kan jag inte se några större skillnader mellan ockraspridningen och de olika ställningarna mellan könen förutom att det är fler kvinnor som har ockra i höft- och bröst regionerna än det är män samt att det är hälften av alla män som ligger på rygg, medan kvinnorna är ganska jämt fördelade mellan ryggliggande och sidliggande, samt att det är en aning större andel av kvinnorna än av männen som har ockra i graven.

Att man fortfarande såg de döda som individer, när de begravdes, och inte som något ruttnande bananskal, anser jag vara relativt tydligt - åtminstone vad gäller dem som begravdes utan att styckas eller brännas m.m. De flesta kroppar behandlades också väl och lades i relativt bekväma ställningar. Troligtvis trodde man att dessa skulle leva vidare någonstans eftersom man lade i gravgåvor, även om det kanske bara var deras personliga tillhörigheter.

Vad rödockran betydde för människorna i Skateholm är även detta svårt att säga, men jag utgår från att ockrans spridning inte hänger samman med vilken ställning kropparna lades i, trots att det inte finns någon av de sex sittande som har ockra på huvudet. Detta kan bero på mycket. Möjligtvis var det svårt att få ockran eller föremålet med ockra på att stanna på eller vid huvudet i denna position. Kanske handlar det enbart om var rödockran eller föremålet med rödockra går att placera, men här tror jag, trots allt, att det handlar om något djupare. Oavsett om ockran är påsmord på kroppen, har suttit på kläderna eller har strötts ut över individen vid gravläggning, finns det trots allt tydliga ställen som ockran oftast ligger på.

Om man valt att använda ockra för den röda färgen och om det är färgen som har haft betydelse eller om det är ockran i sig som är det viktiga vid användandet, är något jag funderat på. Den röda färgen är ju en ganska klar och uppseendeväckande och man har genom tiderna och i olika delar av världen haft olika uppfattningar om den.

Till exempel står det röda i den samiska flaggan för eld, medan det i vissa kulturer stått för blod och i andra kulturer förknippas det med läkekonst. I Australien använder vissa stammar just rödockra vid vård av sår och vid smärta inuti kroppen. Även i Afrika och Europa har man ansett att rödockran har magiska läkekrafter och renande egenskaper (Wilén, 2005:10f).

Rött har genom tiderna förknippats med blod, livskraft och offer (Wilén, 2005:10), men jag vet inte om detta hänger samman med rödockran i gravarna i Skateholm. Hur personerna dog har jag ingen aning om, men förhoppningsvis dog inte alla de här människorna i stridigheter eller av våldsamma händelser, men möjligheten finns.

Jimmy Strassburg menar att Skateholm var en plats, på vilken man begravde till exempel schamaner och "farliga människor" (Bäcklund- Blank, Fahlander, 2006:256) och då vet man ju aldrig vilken död de fått gå till mötes. Kanske har de blivit offer. Jag tror dock inte att ockran i gravarna har någon större betydelse för vem som är begravd på platsen, utan snarare att den är individuell och även för vanliga människor. Då gravarna i Skateholm I, för mig, känns relativt vardagliga, trots deras variation, har jag svårt att tro att det enbart handlar om speciella eller farliga människor som ligger på gravfältet.

Den tanke jag har haft om rödockra är närmast idén om läkemedel eller magiska läkeegenskaper - åtminstone den magiska delen. Med tanke på att det mesta av ockran ligger kring huvudet, bröstet och höfterna, som är viktiga delar av kroppen för att kunna leva och därför värda att vara försiktig med, skulle rödockran kunna vara till för att skydda de döda i graven eller i nästa liv. Om man trodde att rödockran hade sådana speciella egenskaper, vilket enligt min mening inte är helt omöjligt, anser jag det vara logiskt att placera den just kring huvudet på såväl män som kvinnor - redan då borde man sett vad en skada på huvudet kunde innebära. Vad gäller bröstet är det framförallt lungorna som jag tänker borde skyddas - söndriga lungor - ingen andning. Ingen andning innebär att man är död.

Det jag främst har i åtanke när jag säger att ockran kan handla om ett skydd är dock höftregionen. Många kvinnor genom historien har dött i barnsäng och många barn har dött vid födseln. Kvinnan går omkring med en liten människa, som inte kan ta hand om sig själv, i sin mage under en lång period. Att det är vanligare med rödockra i dessa regioner hos kvinnor är något som skulle kunna förklaras av detta. Anledningen till att män har ockra i dessa regioner samt ner mot låren går även detta att förklara med att de vill skydda sina nedre regioner. Om det är rödockran i sig som är viktig vid gravläggningen spelar det kanske ingen större roll hur man får ockran med sig i graven, utan att, och var den placeras på kroppen.

5. Avslutning

5.1 Sammanfattning

Som jag sett utifrån de jämförelser jag gjort finns inga stora skillnader vare sig mellan rödockrans spridning i mans- eller kvinnogravarna eller ockraspridningen över de tre vanligaste kroppsställningarna. Det finns dock en del punkter som är intressanta och har en liten majoritet eller koppling till till exempel en ställning, ett kön eller en kroppsdel.

Ex. olikheter:

- Det är en större andel män än kvinnor som ligger på rygg och det är betydligt större del av kvinnorna som ligger på sidan än vad det är män.
- Elva av sjutton kvinnor har rödockra i höftområdet, men endast fem av tretton män.
- 75 % av de åtta som har ockra på bröstet är kvinnor och av dessa har alla utom en även ockra

vid höften.

- Kopplingen från höftområdet sträcker sig även nedåt. Det finns ingen individ med rödockra kring låren som inte har rödockra även i höftområdet.
- Nio individer är utan rödockra i graven - fyra män och fem kvinnor. Av dessa kvinnor ligger fyra på sidan och en sitter - alla kvinnor på rygg har därmed rödockra i graven.
- Hälften av alla med rödockra på bröstet är i sittande position.

Ex. likheter:

- Av de elva kvinnorna som har rödockra i höftområdet ligger fem på rygg, tre sitter och tre ligger på sidan.
- Ungefär lika stor andel av männen som av kvinnorna har rödockra på huvudet, bröstet, i höftområdet eller kring låren.
- Ungefär lika många individer har ockra kring huvudet, på bröstet och kring låren etc.

Anledningen till att det finns så olika mönster i gravarna kan enligt Nilsson Stutz bero på att man försökte göra begravningarna individuella och anpassade efter personen som skulle begravas. Man utgick från en grund "den rätta begravningen", men kunde variera den lite som man tyckte. Då även grundställningarna varierar inom sig finns det ännu fler tecken på att man försökte föra fram det personliga.

5.2 Slutsats

Jag tror att ockran hade sin betydelse, men att det inte spelade en verkligt stor roll hur man applicerade den. Var på kroppen man applicerade den tror jag dock har haft större betydelse eftersom de fyra delarna av kroppen är så dominerande. Oavsett om ockran har suttit på kläder smorts in eller ströts över finns det tydliga mönster om var det varit viktigt att den hamnat. Kroppsställningarna såväl som ockran kan ha varit betydande för hur personen uppfattades, men jag menar samtidigt att det funnits en anledning till att man använt ockra. Även om det inte handlar om att skydda individerna, vilket var min första tanke, kan färgen i sig ha haft betydelse. Rött är trots allt en färg som man lägger märke till. Självklart är det möjligt att man använt andra färgämnen som inte är bevarade idag, men det är främst det som finns bevarat som man får utgå från.

Med tanke på de många olikheter som finns i gravarna (t. ex. att det är ungefär lika många av de manliga individerna med ockra i höftområdet som ligger på rygg som på sidan. Tre av dem med ockra kring huvudet ligger på sidan och två sitter etc.) är det svårt att göra grupper med likheter. Att det är olikheter även när man går in på djupet och ser till de små grupperna att det även där är uppdelat tyder, enligt min mening på att det inte är troligt att de följt ett visst mönster. Jag tycker att Nilsson Stutz har en bra idé då hon menar att det handlade om att använda en grundritual vid gravläggandet, men att sedan, utifrån personen, göra en speciell begravning. Eftersom gravarna är utspridda över en så lång tidsperiod är det dock inte omöjligt att begravningsritualerna förändrats, men tanke på alla olikheter borde det ha funnits olikheter även under samma period.

6. Litteraturlista

Bergil, C., Bydén, S., Edman, S., Eknert, B., Jerer, C., Lind, B., Nordström, A., Olsson, M., Sannel, B. & Yrgård, A. (2004) *Mark, människa, miljö*, Bohuslän ' 5.

Larsson, L (1988) *Ett fångstsamhälle för 7000 år sedan*, Sverige, Bokförlaget Signum.

- (1988) *The Skateholm Project*, Stockholm, Almqvist & Wiksell.

- (opublicerad) *The Skateholm Project - Final Report*, Section 3.1 - Graves.

Nilsson-Stutz, L. (2003) *Embodied Rituals & Ritualized Bodies*, Lund, Wallin & Dahlbom Boktryckeri AB.

Internet

Anstenius, C-E, Larsson, L. *Nationalencyklopedin*.

Tillgänglig: <http://www.ne.se/jsp/search/printarticle.jsp?i_art_id=274498&i_sect_id=274498> (2007-12-12)

Bäcklund- Blank, M. & Fahlander, F. (2006) *Döden i den bräckta lagunen. Bland hundar och barn i Skateholm* [Elektronisk] Bergen: Arkeologiskt institutt, Tillgänglig: <http://arkserv.arch.gu.se/mikroarkeologi/skateholm.pdf> (2007-12-12)

Wilén, A (2005) *Rödockra - forntidens färg: Experimentet som forsknings- och förmedlingsmetod 2005*, [Elektroniskt] Vuollerim 2005. Tillgänglig: <http://www.vuollerim6000.se/Rapport%202005.pdf> (2007-12-12)

Bilaga 1

Grav	Ställning	Kön	Ockrafördelning
1	sidställning	man	hela kroppen
2	<i>sittande</i>	man	bröst
3	sittande	kvinna	bröst + höft
4	<i>sittande</i>	kvinna	-
5	<i>sittande</i>	man	<i>lite vid knä</i>
6	sittande	kvinna	bröst, höft & lår
7	sidställning	man	-
12	på rygg	kvinna	<i>över axeln, bredvid bröstkorg och vid ena handleden rödockraklump</i>
14a	sidställning	kvinna	
14b	på rygg	man	-
16	på rygg	man	lår & höft
21	på rygg	kvinna	huvud & höft/bäcken
22	på rygg	man	huvud
24	sidställning	kvinna	höft/bäcken & <i> fot</i>
25	sittande	kvinna	bröst, höft/bäcken & lår
26	sidställning	kvinna	huvud & höft/bäcken
27	på rygg	man	-
28	på rygg	man	höger höft & lår
35	sidställning	kvinna	-
36	på rygg	kvinna	höft & <i>skenben</i>
37	på rygg	kvinna	huvud & höft
38	på rygg	man	huvud
40	sidställning	kvinna	huvud, bröst, höft & lår
41	sidställning	man	-
43	på rygg	kvinna	höft, lår
47	på rygg	man	huvud, höft & lår
51	sidställning	man	höft, lår, <i>skenben, fötter</i>
53	på rygg	kvinna	<i>överarm, bröst,</i> höft & lår
58	sidställning	kvinna	-
62	sidställning	kvinna	-

Informationen ovan är hämtad från den publicerade och den opublicerade rapporten av Lars Larsson.